

İtiyadî Suç Olgusu ve İslâm Ceza Hukukundaki Yeri

Meryem CİHANGİR

Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Hukuk Fakültesi

İslam Hukuku Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Çankırı Karatekin University Faculty of Law

Department of Islamic Law

Çankırı / TÜRKİYE

cihangirmeryem@karatekin.edu.tr | orcid.org/0000-0002-7835-0997

Özet

İtiyat, iyi ya da kötü davranışları rahatlıkla sergileyebilmek ve bu eylemleri meleke hâline gelecek şekilde düzenli olarak tekrarlayarak yapmaktır. Bu eylemler zamanla ihtiyaç hâline gelir ve tekrarlanarak bağımlılık yaratır. İtiyadî davranışlar çoğunlukla başkasından öğrenerek kazanılan, zaman içinde tekrarlanmak suretiyle otomatik hâle gelen hareketlerdir. Günümüzde “kronik suçlu” olarak da adlandırılan itiyadî suçlular, suç işlemeyi, normlara aykırı davranmayı alışkanlık hâline getiren kişilerdir. İtiyadî suçluların suça karşı gerçek bir eğilim gösterdikleri varsayılmakta ve suç işlemeye devam edecekleri öngörüsünde bulunmaktadır. Böylesi durumlarda cezaların varlığı, suçun önlenmesi ve suçlunun ıslahı için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Suçlunun ıslah olması ise uygulanan cezaların bütünüyle eksikliğinden veya etkisizliğinden değil, suçlunun suça olan iştiağından da kaynaklanabilir. İtiyadî suçlulukta suçun tekrarlanma boyutu ve sıklığı, suç failinin kanunlar önünde bireysel olarak incelenmesine neden olur. Suça etkili hâllerden suçta tekerrür ve itiyat, failin ıslah olmadığı ve toplumsal açıdan tehlike arz ettiğinin göstergesi olarak kabul edilir. İtiyadî suçun tekerrür, zincirleme suç, mütemadi suç, suçun meslek edinilmesi gibi pek çok kavramla yakın ilişkisi

Geliş/Received: 28.08.2024 | **Kabul/Accepted:** 16.12.2024 | **Yayın/Published:** 30.12.2024

Atıf/Citation: Cihangir, Meryem. “İtiyadî Suç Olgusu ve İslâm Ceza Hukukundaki Yeri”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 44 (Aralık 2024), 303-330. / Cihangir, Meryem. “The Phenomenon of Habitual Crime and Its Place in Islamic Criminal Law”. *Journal of Islamic Law Studies* 44 (December 2024), 303-330.

<https://doi.org/10.59777/ihad.1540258>

İntihal/Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

© Meryem CİHANGİR | CC BY-NC-ND 4.0 International

bulunsa da her biri farklı durumları ifade etmek için kullanılan müstakil hukuki terimlerdir.

İslâm ceza hukukunda suçluluğun sürekli olarak yenilenmesi durumunda kamu menfaati ilkesi gereği itiyadî suçluların tecrit edilerek topluma zarar vermesinin önüne geçilmesi esas kabul edilir. İtiyadî suçluluk, psikolojik, sosyolojik ve hukuki yönleri ile çok yönlü bir problemin tezahürüdür. Klasik fıkıh kitaplarında suç ve ceza ile ilgili geniş ve kapsamlı bölümler bulunmaktayken itiyadî suç kapsamına giren konuların ele alındığı müstakil bölümler mevcut değildir. İslâm ceza hukukunda bu konuda müstakil çalışmaların olmaması, esasen had ve kısas gibi ağır cezaların ve kamu otoritesine verilen geniş yetkilerin (siyaset) caydırıcı özellikte olmasının bir sonucudur. Bu tür cezaların varlığı, suçta ısrar edici davranışların sergilenmesinin önüne geçilebilmesi adına önemli bir gerekliliktir. İslâm dünyasında itiyadî suçlu problemi hakkında çok fazla tartışma ve yazılı birikimin bulunmadığı görülmüştür. Ta'zîr cezalarında ise öne çıkan yaklaşım, yaptırımların bireyselleştirilmesi ile suç failinin kişiliğini ve bireysel özelliklerini ön planda tutarak yaptırımların uygulanması anlamına gelmektedir. Cezada bireyselleştirme olarak da bilinen bu ilke, failin durumu göz ardı edilmeden cezanın türü ve miktarının belirlenmesi anlamına gelmektedir. Bundan dolayı itiyadî suçluluğun müeyyidesi genellikle ta'zîr cezaları kapsamında değerlendirilmiştir. Diğer yönüyle hukuk uygulayıcıları tarafından, cezanın ana unsuru olan caydırıcılığın yanı sıra, suçlunun ıslahı bakımından ele alınması gerektiği meselenin ihmal edilen tarafıdır. Özellikle günümüzde suç ve suçlu oranlarının artması ve hukuka aykırı fillerin sıradanlaşması bu çalışmanın gerekliliğini ve önemini hatırlatmıştır.

İslâm hukuk sisteminde suçta itiyat olgusu, modern hukukta incelenen suçta itiyat ve suçun tekerrürü araştırmaları kadar yoğun ve yeterli değildir. Araştırmamız neticesinde suç işleme oranlarındaki artışın nedenlerinden olan ve kişilerde suç iştihakına yol açan vicdani ve ahlaki eksikliğin değerlendirilmeye tabi tutulması, bu hususta daha fazla çalışmaya yer verilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Çalışmamızda öncelikle itiyat kavramı, itiyadî suç ve itiyadî suçlu tanımlamalarına yer verilerek itiyadî suçun benzer kavramlarla münasebeti ele alınmış, akabinde günümüz hukuk sistemlerinde ve İslâm ceza hukukunda itiyadî suçlulara yönelik cezai uygulamalara yer verilmiştir. İtiyadî suçun insani ve hukuki boyutları ele alınarak, itiyat kapsamına giren fiillerin yaptırımında dikkate alınan hukuki ilkeler İslâm ceza hukuku bağlamında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, İtiyadî suç, İtiyadî suçlu, Suç alışkanlığı, Tekerrür.

The Phenomenon of Habitual Crime and Its Place in Islamic Criminal Law

Summary

Habit means exhibiting good or bad behavior easily and repeating these actions regularly so that they become a faculty. These actions become needs over time and become addictive by repeating them. Habitual behaviors are movements mostly acquired by learning from others and become automatic by repeating them over time. Habitual criminals, also called "chronic criminals" today, are people who make it a habit to commit crimes and act against the norms. For habitual criminals, it is assumed that they show a real tendency towards crime and it is predicted that they will continue to commit crimes. In such cases, the existence of penalties is an indispensable requirement for the prevention of crime and the rehabilitation of the criminal. The failure of the criminal to reform may be due not to the complete lack or ineffectiveness of the punishments applied, but also to the criminal's desire for crime. In habitual crimes, the extent and frequency of repetition of the crime cause the perpetrator to be examined individually before the law. Repetition and persistence in crime, which are factors that affect crime, are accepted as indicators that the perpetrator is not reformed and poses a social danger. Although habitual crime has a close relationship with many concepts such as recidivism, chain crime, continuous crime, and the acquisition of crime as a profession, each of them are independent legal terms used to express different situations.

In Islamic criminal law under the principle of public interest, in case of constant renewal of criminality, it is considered essential to protect society from habitual criminals and to prevent the criminal from harming society by isolating the criminal from the society. Habitual crime is a manifestation of a multifaceted problem with psychological, sociological and legal aspects. It has been observed that there is not much discussion and written knowledge about the habitual crime problem in the Islamic world. While there are large and comprehensive sections on crime and punishment in classical fiqh books, no separate sections deal with subjects within the scope of habitual crimes. The lack of written knowledge and discussions on this subject, in fact, the existence of heavy penalties such as hadd and retaliation in Islamic laws, indicates that their deterrent effect is high in terms of not exhibiting persistent behavior in crime and that there is no punitive gap left in the penal system to allow people to become addicted to crime. The prominent approach in ta'zîr punishments (discretionary punishment) is to individualize the sanctions and to apply the sanctions by prioritizing the personality and individual characteristics of the criminal perpetrator. This principle, also known as individualization in punishment, means determining the type and amount of punishment without ignoring the situation of the perpetrator. Therefore, the punishment of habitual crimes has been evaluated within the scope of ta'zîr penalties. On the other hand,

the neglected side of the issue is that it should be addressed by law practitioners in terms of the rehabilitation of the criminal, as well as deterrence, which is the main element of punishment. Especially today, the increase in crime and criminal rates and the fact that illegal acts have become commonplace has reminded us of the necessity and importance of this study.

In the Islamic legal system, the phenomenon of habit in crime is not as intense and sufficient as the research on habit in crime and recidivism, which is examined in civil law. As a result of our research, it has been revealed that the conscientious and moral deficiency, which is one of the reasons for the increase in crime rates and causes people to want to commit crimes, should be evaluated and more studies should be conducted on this issue. In our study, firstly, the concept of habit, habitual crime and habitual criminal definitions were included and the relationship of habitual crime with similar concepts was discussed, and then the penal practices in Islamic law against habitual criminals in today's legal systems and Islamic criminal law were included. By considering the humanistic and legal dimensions of the crime of habit, the legal principles taken into consideration in the sanction of acts within the scope of habit are examined in the context of Islamic criminal law.

Keywords: Islamic law, Habitual crime, Habitual criminal, Criminal habit, Recidivism.

Giriş

Hukukun temel ilkesi adaletin teminidir. Toplumsal istikrar ve güveni sağlamak adına adaleti uygulamak genel olarak devletin, özel olarak da yargı kurumunun görevidir. Ceza kanunlarının varlık sebebi ise hukuka aykırı fillerin karşılığını bulması, kamu vicdanının rahatlatılması ve suça açılan kapıların kapatılması için caydırıcı önlemlerin alınmasıdır. İtiyadî suç konusu, hukuk sistemlerinde karşılığını bulan ve ceza kanunlarında önemsenen bir hususiyete sahiptir.

Burada itiyadî suç ile itiyadî suçlu kavramlarının birbirine karıştırılmaması gerektiğini belirtmek gerekir. İtiyadî suç tarif edilirken genellikle alışkanlıktan, tekrarlandığı için ıslah olmaz bir davranış oluşumundan bahsedilir. İtiyadî suçlu ise kanuna karşı sürekli sapıcı bir eylem içerisinde olan, daima aynı türden suç işleyen kişidir; toplum için tehlikeli bir tiptir. İtiyadî suçlu kriminolojik açıdan bu şekilde tanımlanmaktadır.¹ Kriminoloji ile ilgilenen uzmanlara göre itiyadî suçlular doğuştan suça eğilimi olmayan ancak ahlaki zayıflık sebebiyle suçta ısrarcı olan kişilerdir. Bu durumun ise patolojik

¹ Özcan Özbey, "Suçta Tekerrür ve Mükerrirlere Özgü Güvenlik Tedbirleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 88 (2010), 87-88.

değil, sosyo-psikolojik veya ekonomik kökenli bir problem olduğunun ve toplumsal açıdan tehlike arz ettiğinin altı çizilir.²

İtiyat kapsamında ele alınan fiiller, toplumda infiale neden olan sonuçlar doğurabilmektedir. İslâm ceza hukuk sistemi toplumun fesattan arı olmasını öngörür. Nitekim devlet ve hukuk, toplum nizamı için vardır. Toplum, adaleti öncelikle kanun yapıcılardan ve devlet idarecilerinden talep eder. Fert ve toplumlar adaleti doğuştan hak eder, her insan için adil bir düzen içerisinde yaşamak en temel gereksinimdir. İslâm hukuku, ilk kez suç işleyenle sürekli suç işleyen kişi arasında adil bir tutum sergiler, suçta ısrarcı olunmamasını öğütler.³ İslâm ceza hukukunda cezalandırma amaç değil, toplum güvenliğini sağlayan önemli bir araçtır. Şûrâ suresi 42. ayette cezalandırmanın mahiyeti şu şekilde açıklanmıştır: “*Cezalandırma ancak insanlara zulmeden ve yeryüzünde haksız yere saldırdı bulunanlara yöneliktir.*”⁴ Fıkıhta cezalar, suçun irtikâbından önce engel, suçun irtikâbından sonra o suçun tekrar edilmemesi için bir tedbir olarak ele alınır.⁵ İslâm suç ceza dengesini korur, bu dengeye göre cezayı belirleyen failin kendi fiilidir. Bu itibarla, kişiler suç ceza uygunluğu ve cezalandırmada keyfiliğe karşı güvence altına alınmışlardır.⁶

İslâm hukuk sisteminde kurallara uymak toplumsal uyum açısından zaruri bir gereksinimdir. Suç ceza dengesi ise hukukun varlık sebebidir. Cezalar suçun önlenmesi ve suçlunun ıslahı için gereklidir. Suçlunun ıslah olmaması ise uygulanan cezanın bütünüyle eksikliğinden veya etkisizliğinden değil, suçlunun suça olan iştihakından da kaynaklanabilmektedir. Bundan dolayı suçun tekrarlanma boyutu ve sıklığı, suça etkili hâllerin tekrar gözden geçirilmesine neden olur. Suçun tekerrür sınırını aşarak itiyat hâlini almış olması ise toplum açısından tehlikeli bir durumun varlığına işaret eder. İtiyadî suçlarda suçun mahiyetine değil, suç failinin suç işlemeyi alışkanlık hâline getirmesi durumuna odaklanılır. Fesat ehlinden olan ve suç işlemesi ile bilinen bu kişiler kamu güvenliğini bozar.⁷ Bundan dolayı itiyadî suçluların cezalarının kanunda netleştirilmesi, hukukun işlevselliği açısından önemli bir kazanım sağlayacaktır. Zira

² Mustafa Tören Yücel, *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi* (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2007), 391.

³ Âl-i İmrân 3/135; et-Tevbe 9/66.

⁴ eş-Şûrâ 42/42.

⁵ Ahmed Fethi Behnesî, *Mevsuatü'l- Cinaiyeye fi'l- Fıkhi'l- İslâmiyye* (Beyrut: Darü'n- Nahdati'l- Arabiyye, 1991), 4/75.

⁶ Meryem Cihangir, *İslâm Hukukunda Adil Yargılama Esasları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 228- 229.

⁷ Abdullah b. Mahmud Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr* (İstanbul: Enes Matbaacılık, 2007), 4/22; Takıyyüddin Ahmed İbn Teymiyye, *Siyasetü's- Şer'iyye fi İslahi'r- rai ve raiyye* (Katar: Vizaretü'l- Evkaf ve's- Şuuni'l- İslamiyye, 2017), 125.

günümüzde suçla bağımlılık ve suç işleme alışkanlıklarının medya aracılığıyla gözler önüne serilmesi, insanları huzursuz hissettirmekte ve güven duygusunun zedelenmesine yol açmaktadır. Suç ve cezanın bireyselleştirilmesi sayesinde suçluların niteliklerinin dikkate alınması ve bu unsurların kanun metninde yer alması asayişin temini açısından fayda sağlayacaktır.

Araştırmamız, nitel bir yaklaşımla literatür tarama yöntemine dayanmaktadır. Günümüz hukuk öğretisinde yer alan itiyadî suç konusu İslâm hukuku kaynaklarında müstakil olarak ele alınmamış, suçta tekerrür çerçevesinde incelenmiştir. İslâm hukuku temel kaynaklarının meseleci yaklaşımından dolayı her bir suç başlığı altında itiyadî suçun yaptırımına yer verilmiş ancak itiyat konusu genel başlık olarak incelenmemiştir. Osmanlı dönemi hukukunu konu edinen eserlerde “Siyâset-i Şer’iyye” ve ta’zîr cezaları başlığı altında incelenen itiyat suçları günümüzde ve yakın zamanlı çalışmalarda ise tekerrür suçu kapsamında incelenmiş ve itiyat başlığı altında incelenmemiştir. Adnan Koşum’un, *İslâm Hukukunda Cezayı Ağırlaştırıcı Nedenler* başlıklı doktora tezinde, Sabri Erturhan, *İslâm Ceza Hukukunda Tekerrür* isimli eserinde, Hatice Cenkış Becerik’in, *İslâm Hukukunda Suçun Tekerrürü ve Hukuki Sonuçları* isimli yüksek lisans tezinde, Hasan Güleç’in, *İslâm Hukukuna Göre Suçta Tekerrür* isimli makalesinde itiyadî suç kavramı yine tekerrür çerçevesi içerisinde ele alınarak incelenmiştir. Bu çalışma, itiyadî suçun temel soru olarak sorulduğu çalışmaların eksikliğinden hareketle literatüre farklı bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın literatüre katkısı, itiyadî suç olgusunun daha önce müstakil bir başlık altında incelenmemiş olması ve itiyadî suç tanımının toplumsal ihtiyaca binaen ayrı bir başlıkta incelenmesi gerekliliği yönüyle önemlidir.

Makalemizde öncelikle itiyat kavramı, itiyadî suç ve itiyadî suçlu tanımlamalarına yer verilerek itiyadî suçun benzer kavramlarla münasebeti ele alınacak, itiyadî suçluların genel profili analiz edilecek, akabinde farklı ülkelerin hukuk sistemlerinde ve İslâm ceza hukukunda itiyadî suçlulara yönelik cezai müeyyidelere yer verilecektir.

1. İtiyat Kavramı

Sözlükte “Âdet edinme, alışkanlık hâline getirme, alışma”⁸ anlamlarına gelen itiyâd kelimesi, “Bir şeyden bizzat veya sözle ve azmetmekle yüz çevirdikten sonra ona geri dönme”⁹ anlamındaki avd (avdet) kökünden mastar olarak türetilmiştir. Kök anlamıyla bir şeyi yaptıktan sonra tekrarlamak anlamına gelen bu kelime, insanın iyi veya kötü fiilleri meleke kesbedene kadar tekrar etmesi ve bu şekilde alışkanlığa dönüştürmesini

⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), 275.

⁹ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), 736-738.

ifade etmektedir. Zira söz konusu fiillerin meleke hâline gelebilmesi için düzenli ve sürekli olarak tekrar edilmesi gerekmektedir. Sırât-ı müstakîm olarak ifade edilen itidal noktasında kalabilmek de ancak iyi alışkanlıkların itiyat hâline getirilmesi ile mümkündür.¹⁰

İtiyat, iyi veya kötü davranışları kolayca sergileyebilmek ve bir meleke hâline gelmesi için o fiilleri tekrarlamak suretiyle düzenli olarak yapmaktır. İtiyadın erdemli ve erdemsiz davranışların üzerindeki tesirine ilk dikkat çeken düşünür Aristoteles (ö. m.ö. 322) 'tir. Fârâbî (ö. 339/950) itiyadı, kişinin belirli fiilleri defalarca tekrar etmesi ve onda alışkanlık hâline gelmesiyle nefiste meydana gelen değişim olarak tanımlar. Eğer tekrar eden bu fiiller iyi ise fazilet, kötü ise ahlaki bir bozulma olarak kalıcı hâle gelir. Bu kötü fiillerin etkisi ise ancak yapmamak üzere direnmek, aksini uygulamak ve nefis terbiyesi ile azalır, değişir veya yok olur.¹¹

İtiyadî davranışlar çoğunlukla başkasından görerek ve öğrenerek kazanılan, zaman içinde tekrarlanmak suretiyle otomatik hâle gelen hareketlerdir. Bu hareketler zaman içinde ihtiyaç hâlini alır, tekerrür etmek suretiyle iptila hâlini oluşturur.¹² İtiyadın ileri aşamasını oluşturan iptila hâli, psikolojik ve fizyolojik tutkunluk anlamında kronik zehirlenmeye yol açar. İtiyatta alışkanlıklar söz konusu iken iptila halinde suçta kronikleşme ve tutkudan söz edilir. Modern hukukta kanun koyucular iptila hâlinde failin cezai sorumluluğundan ziyade o faile güvenlik tedbiri uygulanması gerektiği fikrini öncülerler. İptila derecesine ulaşmış itiyat sahibi kişilerin iyileşene kadar tedavi edilmesi ve hastanede gözetim altında tutulması gerektiğini savunurlar. Failin suç davranışında iptila derecesine ulaşmış ve ulaşmadığı hususunda doğru bilgiye ise mahkemenin bilirkişilik kurumundan faydalanması neticesinde ulaşılabilmektedir.¹³

2. İtiyadî Suç ve İtiyadî Suçlu

2.1. İtiyadî Suç

İtiyadî suç, failin aynı suç fiilini tekrar etmesi ve bunun bir alışkanlık hâlini alması durumunda meydana gelen suçtur. Başka bir ifadeyle itiyadî suçlar, aynı cins fiillerin itiyadın varlığını gösterecek biçimde tekrarlanmasıyla ortaya çıkan suçlardır. İtiyadî suçlarda, basit suçlarda olduğu gibi tek bir fiil cezalandırılmamakta, birbirinden

¹⁰ Mustafa Çağrı, "İtiyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/463-464.

¹¹ Mustafa Necip Yılmaz, "İslâm Ahlâk Düşüncesinde İtiyat Anlayışı ve Erdemli Davranışların Üzerindeki Etkisi", *Ahlâk ve Din Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*, ed. Hasan Yerkazan (İstanbul: Sonçağ Akademi, 2021), 209-231.

¹² Ali Fuad Başgil, *Gençlerle Başbaşa* (İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974) 30-32.

¹³ Sabri Erturhan, *İslâm Ceza Hukukunda Tekerrür* (Sivas: Dilek Matbaacılık, 2001), 97.

bağımsız fiiller topluluğu cezalandırılmaktadır. Yani kanun koyucu, bir kere işlendiğinde suç sayılmayan fiili, bu fiillerin tekrarlanmasında suç saymaktadır. İtiyadî suçlar, basit itiyadî suçlar ve nitelikli itiyadî suçlar olmak üzere iki başlıkta incelenir.¹⁴

Türk Ceza Kanunu'nun 233. maddesinde aile düzenine karşı suçlar başlığı altında ele alınan, itiyadî suç kapsamında değerlendirilen "itiyadî sarhoşluk suçu" nitelikleriyle birlikte şu şekilde düzenlenmiştir. "*Velayet hakları kaldırılmış olsa da itiyadî sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*"¹⁵ Diğer itiyadî suçlardan farklı olarak, itiyadî sarhoşluk ile başlayıp devam eden bu maddede sıralanan hususlarda itiyadın oluşup oluşmadığı konusunda hâkime takdir hakkı bırakılmamıştır. Bu fiiller dışında kalan itiyadî suçlarda ise itiyadın oluşup oluşmadığı hakkında karar verirken, eylemin alışkanlık hâline getirilip getirilmediğine dair takdir hâkimin yetkisinde bulunacaktır.¹⁶

2.2. İtiyadî Suçlu

İtiyadî suçlulukta suçun sabit olması için gereken tekrar sayısı ve bunların ne kadar süre içerisinde işleneceği bizzat kanunda belirlendiğinden hâkimin takdir yetkisi bulunmaz. Nitekim itiyadî suçlular, Türk Ceza Kanunu'nda özel tehlikeli suçlular kapsamında değerlendirilmektedir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-h maddesinde, "*Kasıtlı, bir suçun temel şeklini ya da daha ağır veya daha az cezayı gerektiren nitelikli şekillerini bir yıl içinde ve farklı zamanlarda ikiden fazla işleyen kişidir.*"¹⁷ şeklinde tanımlanmıştır. Kanundaki tanımlamaya göre, suçlunun itiyadî suçlu olarak kabul edilebilmesi için, suçu kasten işlemiş olması gerekmektedir. Zira taksirle işlenen suçlar, suçun sayısı ve niteliği ne olursa olsun, kişiyi itiyadî suçlu yapmamaktadır. İtiyadî suçluları diğer tekrar eden suçlulardan ayıran bir diğer özellik, aynı türden hukuka aykırı fiili işlemiş olmasıdır.¹⁸ Bir suçun basit veya ağırlaşmış şeklinin ortaya çıkması ve cezalandırılması için; suçların itiyat derecesinde tekrarlanmış olması gerekmektedir.¹⁹ Bazı kanunlar, "itiyadî suçlu"

¹⁴ İlhan Üzülmöz, "Suçta İtiyat", *Yargıtay Dergisi* 26/1-2 (2000), 137-138.

¹⁵ Türk Ceza Kanunu (TCK), *Resmî Gazete* 25611 (12 Ekim 2004), Kanun no. 5237. md. 233/3.

¹⁶ Üzülmöz, "Suçta İtiyat", 146.

¹⁷ TCK, md. 6/1-h.

¹⁸ Mehmet Kurt, "Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2/4 (2011), 219.

¹⁹ Mehmet Zülfü Öner, "Kesintisiz (Mütemadî) Suç", *Uluslararası Necmettin Erbakan Hukuk Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*, ed. Nuran Koyuncu (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2022), 6/17.

kavramı yerine “eğilimli suçlu”, “ısrarlı suçlu”, “tehlikeli suçlu” şeklinde kavramları kullanmayı tercih etmişlerdir.²⁰

Türk Ceza Kanunu’nun 58. maddesi “*Mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadî suçlu, suçu meslek edinen kişi veya örgüt mensubu suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilir.*” şeklindedir.²¹ Tekerrür hükümleri uygulandığı zaman ceza infaz kurumunda fiilî olarak geçirilmesi gereken sürenin artmasına neden olur. Bu düzenleme sonucunda mükerrir suçluların, ilk defa suç işleyenlere göre koşullu salıvermeden yararlanmaları için cezaevinde geçirmeleri gereken süre artmaktadır.²² İtiyadî suçlular ile ilk defa suç işleyenler, cezaların bireyselleştirilmesi ilkesine binaen cezaevlerinde de farklı gruplarda tasnif edilirler. Suça karşılık belirlenen cezalar kanun önünde herkesin eşit olması yönüyle geneldir. Ancak hâkimin takdir yetkisi ile suçu işleyen kişinin bireysel hususiyetleri göz önünde bulundurulur, bu da adalete münâfi bir durum teşkil etmez.²³ Suçluları özelliklerine göre tasnif etmek; suçluların uygun tarzda tecridi, mahkûmların tavır ve hareketlerinin iyileştirilmesi, uygun bir disiplinle gözetim ve denetim altına alma imkânı, ıslah ve yetiştirme programlarında devamlılığı, salıverilen mahkûmların hayata uyumunda kolaylık sağlaması bakımından önemlidir.²⁴ Suçlunun şahsiyeti ve manevi mesuliyeti ile bağlantılı olarak itiyat sahibi fail, kendi içerisinde tedricen şekillenmiş olan suç itiyadından mesuldür, zira onun için en büyük suç, ruhunda kuvvetlenmiş olan suç işleme sevgisidir.²⁵

İtiyadî suçlular, toplumda suç işleme potansiyeli açısından riskli kişiler olmaları hasebiyle, diğer suçlulara oranla daha tehlikeli görünmektedir. Suçun tekrarı, failinin suç işlemeye yatkın olduğunun ve suç davranışlarını tekrarlamasının kendi tabiatı hâline geldiğinin bir göstergesi olabilir. Dolayısıyla itiyadî suçtan yargılanan kişilere öngörülen cezalar, ilk kez suç işleyen kişilere öngörülen cezalardan daha ağırdır.

Pozitivist okulun suçlu tipleri üzerine yaptığı sınıflandırma, günümüzde de tartışılmaya devam eden bir konudur. Lombroso, Garofalo ve Ferri’nin de aralarında bulunduğu pozitivist düşünceye göre, suçlular beş başlıkta kategorize edilmiştir. Bu

²⁰ Ümit Kocasakal, *Ceza Hukukunda “İtiyad”* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 3.

²¹ TCK, md. 58.

²² Celal Hakan Kan, “Türk Hukukunda Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/45 (2021), 305-338.

²³ Doğan Soyaslan, “Cezaların Bireyselleştirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/1-2 (Haziran 2003), 25-49.

²⁴ Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji* (İstanbul: Beta Yayıncılık, 1994), 386-390.

²⁵ Giuseppe Bettiol - Z. Umur, “Manevi Mesuliyet ve Şahsiyet”, *Journal of Istanbul University Law Faculty* 22/1-4 (2011), 319-328.

başlıklar sırasıyla “doğuştan suçlular”, “akıl hastası suçlular”, “itiyadî suçlular”, “tesadüfi suçlular”, “ihtirasî suçlular” şeklindedir. Doğuştan suçlular, bünyelerindeki birtakım anormalliklerin etkisiyle suç işlerler ve genetik kusurlarından dolayı ıslah edilemezler ancak yaşam koşullarının iyileştirilmesi durumunda suç işlemelerinin önüne geçilebilmektedir. Akıl hastası suçlular, bu kişilerin suça yatkınlıkları bünyelerinden kaynaklanır ancak patolojik belirtileriyle önceki gruptan ayrılırlar. Tehlikelilik durumu arz ettiklerinden dolayı toplumdan tecrit edilmeleri gerektiği savunulmaktadır. İtiyadî suçlular, suçtan etkilenme anlamında diğerlerinden ayrılırlar zira sosyal ortamın etkisiyle suç işlerler. Ayrıca itiyadî suçlular, suçu kalıtımın etkisiyle değil yaşadığı ortamın etkisiyle işlemişlerdir. Önceki suçlular gibi toplumdan tecrit edilmesi gerekir ancak bu kişilere ilk suçu işledikleri anda değil suçları tekrarlaması sonucu yaptırım düzenlenir. Tesadüfi suçlular, yaşadıkları ortamın etkisi ve karşılaştıkları tesadüflerin neticesinde suçun kurbanı olurlar. Suçu itiyat haline getirmediği bu kişilerin durumlarını kötüleştirecek yaptırımlardan kaçınılması gerekir. İhtirasî suçlular ise dürüst hatta seçkin kişiler olup anlık heyecanlarına yenik düşerek suç işleyen kişilerdir. Bu türden suçluların hataları tazmin ettirilir ve buldukları çevreden uzaklaştırılmaları gerekir.²⁶

Genel olarak itiyadî suçlular için, belli ağırlıkta suç işledikleri ve suç işlemeyi alışkanlık olarak devam ettirecekleri öngörüsünde bulunmaktadır. Aklen hasta ve yetersizler, anormaller, alkolikler, müptelalar, birden fazla suç işleyen tesadüfler ve daha önemsiz suçlar işleyip de bunu yaşam tarzı olarak benimseyenler gerçek itiyadî suçlulardan sayılmayacak olsa da bu kişiler hakkında da özel ıslah edici tedbirlere veya toplumsal savunma tedbirlerine başvurulabilecektir.²⁷ Kriminolojide suç işleme tutkusunu olan kişiler kapsamında değerlendirilen, irade zayıflığından kaynaklanabilen ve suça karşı direnememe, çevre etkisi altında kalma ve yönlendirilme ihtimalleri yüksek olarak sınıflandırılan itiyadî suçlular, çevreleri tarafından da korunmaya ihtiyaç duyarlar. İhtiyaçlarını temin etmek için dahi suç işlemeye yönelebilecek olan bu kişiler için tecrit hükümlerinin uygulanması tedbiren gerekli görülmektedir.²⁸

Adalet psikolojisi açısından suçlulara ilişkin istatistiksel verilere göre suç işleme davranışı genellikle ilk mahkûmiyetle terk edilir. İtiyadî suçlularda ise mahkûmiyet sonrası ortaya çıkan etiketleme, cezaevi kültürüyle bütünleşme gibi faktörlerden kaynaklanan nedenlerle suç işleme eğilimi, yaşam biçimi şekline dönüşecek kadar kronikleşmektedir. Kadınlara oranla erkek suçluların, genç yaşta suça karışanların ve maddi

²⁶ M. Emin Artuk vd., *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 86-91.

²⁷ Kocasakal, “Ceza Hukukunda “İtiyad””, 26.

²⁸ Ayşe Nuhoglu, *Mukayeseli Hukukta ve Türk Ceza Hukukunda Özgürlüğü Bağlayıcı Emniyet Tedbirleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996), 282-283.

beklentiler sebebiyle suç işleyenlerin suçu tekrar işleme olasılıkları daha yüksek bulunmuştur.²⁹

Suçu itiyat hâline getirmiş olan sabikalılar üzerine yapılan araştırmalar sonucunda yaş, cinsiyet, arkadaşlıklar, aile faktörleri, sosyal başarı, kriminal özgeçmiş, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, suçlu akran grubuna dahil olma gibi etkenlerin suçta haberci unsurlar olduğu görülmüştür. Ancak, söz konusu etkenler arasında en güçlü olanlar antisosyal geçmiş, sosyal başarı, demografik faktörler ve aileyle ilgili faktörlerdir. Zihinsel fonksiyonlar ile sosyo-ekonomik statü faktörleri ise diğer değişkenlere göre çok daha az etkili olan etkenlerdir.³⁰ İtiyadî suçtan hüküm giymiş mahkûmlar üzerinde yapılan araştırmalarda, ekonomik gelir düzeyi düşük ve parçalanmış ailelerde büyüyen kişilerin çoğunluğu teşkil ettiği saptanmıştır. Ayrıca bu araştırmalar sonucu, her ne kadar itiyadî suçluların suç gruplarıyla hareket ettikleri yaygın bir düşünce ise de suça alışan kişilerin yalnızken suç işleme hususunda daha başarılı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bunun kök nedeni ise işledikleri suçtan elde edecekleri kârı çoğunlukla başkalarıyla paylaşmak istememeleridir. Bütün bu araştırmalar neticesinde, itiyadî suçluların hapisteler toplumdaki tecrit edilmesi ve hapis cezalarının süresinin uzun tutulması, suçlulardan korunmak bakımından en etkili yöntem olarak görülmüştür.³¹

İtiyadî suçluların cezai sorumluluğu üzerine yapılan tartışmalar, failin normalliği nazariyesi ile daha da derinleşmiştir. “Failin normalliği” nazariyesinin savunucuları itiyadın mesuliyeti etkilediğinden söz ederler. Bu teoriye göre bir insanın suçlu sayılabilmesi için cezai mesuliyet anlamında failin normal bir insan olması, cezai ehliyetinin tam olması gerekmektedir. Böyle bir telakki ile akıl noksanlığının yanı sıra suça temayülü bakımından en tehlikeli olan itiyadî suçluların da mesuliyet sahibi olarak görülmemesi böyle bir telakkinin eksikliğini gösterir. Zira suça alışkın olmak iradeyi sakatlayan bir durum değildir ve kişiyi cezasız kılmamalıdır. İster geçici ister daimî olsun suç normal bir davranış şekli değildir.³²

Günümüzde nörobilimdeki gelişmeler, suç davranışının biyolojik temelleri üzerine yeni sorular sordurmaktadır. İnsan davranışları ve beyin arasındaki ilişkiyi inceleyen nörohukuk çalışmaları ile suçluların biyopsikolojik özellikleri, suç davranışının

²⁹ Yasemin Işıktaç, *Adalet Psikolojisi* (İstanbul: Sümer Kitabevi, 2019), 168-170.

³⁰ Zahir Kızmaz, “Mükerrer Suçlulukla İntitili Değişkenler”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (2007), 227-249.

³¹ Joan Petersilia vd., *Criminal careers of habitual felons* (Washington: University of California Libraries, 1978), 73-115.

³² Sulhi Dönmezer, “Cezai Sorumluluğun Esası Olarak Fâilin Normalliği Telakkisi”, *Journal Of Istanbul University Law Faculty* 12/1 (Eylül 2011), 119-129.

nedenleri, özgür iradenin varlığı, cezai sorumluluk ve kusur yeteneği gibi konular tartışılmaktadır. Bu çalışmalar ışığında, her suçlunun suç eyleminin arkasında nörobiyolojik bir gerekçe bulunabilme ihtimali, suça fizyolojik etmenlerin eşlik etmesinin olanak dahilinde sayılabileceği, suçun bilinç dışı bir etki sonucunda işlenmiş olabileceği hususu sorgulanmaya başlanmıştır.³³ Bu düşünceler bağlamında irade özgürlüğünün nörolojik nedenlerle tamamen yok sayılması halinde ceza hukukunda potansiyel suçlu olarak adlandırılan kişilerin tehlikeliliğinden toplumun tam anlamıyla korunması mümkün olmayacaktır.³⁴

3. İtiyadî Suçun Benzer Kavramlarla İlişkisi

İtiyadî suça yakın kavramlar “suçta tekerrür”, “mütemadi suç”, “zincirleme suç” ve “suçu meslek edinme” şeklindeki terimlerden oluşmaktadır.

3.1. Tekerrür

İtiyadî suça en yakın olanı tekerrür kavramıdır. Ceza hukuku terimi olarak, bir suçun mahkûmiyetten sonra yeniden işlenmesi tekerrürdür. İtiyatta ise mahkûmiyet şartı aranmamaktadır. İslâm ceza hukukuna göre suçta tekerrür ve itiyat cezayı ağırlaştırıcı sebeplerdendir.³⁵ Tekerrür, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda cezayı ağırlaştırıcı sebep olarak sayılmaktayken 5237 sayılı TCK’ya göre güvenlik tedbiri uygulamasını gerektiren bir amil olarak kabul edilmiştir.³⁶

İslâm hukukuna göre, suç ikiden fazla tekrarlanmadığı sürece ve ilk suçtan dolayı ceza infaz edilmedikçe o kimse itiyadî suçlu sayılmamaktadır.³⁷ Öte yandan itiyat, suçun tekerrürünün ötesinde suçun kişide meleke hâline gelmesidir. İtiyatta tekerrüre göre suç işlemede çok daha yoğun bir kusurluluktan söz edilebilir. Mükerrir tesadüfen suçlu sayılabilirken itiyadî suçlunun işlediği suç tesadüfi sayılamaz.³⁸ İtiyadî suçun tekerrürle ortak yanı, birden fazla suç işlenmesiyken itiyadın tekerrürden ayrılan yönü aynı suçun iki kereden fazla tekrarlanmış olmasıdır. İtiyadî suçlulukta aynı suçta ısrar etme ve o suça alışmış olma hâli vardır.³⁹

³³ Özgür Küçüktaşdemir, “Nörohukuk ve Kusur (İsnat) Yeteneğine İlişkin Yeni Yaklaşımlar”, *IV. Uluslararası Sağlık Hukuk Kongresi*, ed. Hamit Hancı - Yener Ünver (Ankara: Seçkin, 2018), 51-72, 53-58.

³⁴ Altan Heper, “Nörobilimler ve Hukuk Üzerine”, *Ceza Hukuku Dergisi* 10/28 (2015), 283-308, 285-287.

³⁵ Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler I* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 230.

³⁶ Mahmut Koca - İlhan Üzülmöz, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 557.

³⁷ Adnan Koşum, *İslâm Hukukunda Cezayı Ağırlaştırılan Nedenler* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 60.

³⁸ Yasemin Duru Özcan, *Suçta Tekerrür ve Hukuki Sonuçları* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 13.

³⁹ Muhammed Emin Kızılay, *Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2023), 39.

İtiyadı tekerrürün bir çeşidi olarak kabul edenler olduğu gibi aksi yönde düşünen ve itiyadı tekerrürün ileri bir safhası, ağırlaşmış özel tekerrür olarak kabul edenler de bulunmaktadır. Tekerrür, itiyadın varlığını gösteren bir işarettir fakat itiyadın varlığının kanıtı değildir.⁴⁰ Hukukta cezaların bireyselleştirilmesini sağlayan kurumların başında tekerrür gelir. Tekerrür, failin önceki mahkûmiyetinden müteessir olmadığını, çektiği cezanın onu ıslah etmediğini, suç işlemede ısrarcı olduğunu ve ahlaki düşkünlüğünü sürdürdüğünü gösterir. Bu nedenle, tekerrür neticesinde cezada artırımı gidilmesi gerçek kusur cezası olmaktadır.⁴¹ Günümüz ceza hukukunda yer alan tekerrür kurumu, 18. asırdan itibaren gelişmeye başlamıştır. Fakat genel bir hüküm hâline gelmesi 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu ile gerçekleşmiştir. İslâm hukukunda tekerrür uygulaması ise genel bir hüküm olarak değil ayrı ayrı bütün suçlar bakımından düzenlenmiş ve cezayı ağırlaştırıcı sebep olarak başlangıçtan beri hukuki kural olarak yer almıştır.⁴²

3.2. Mütemâdi Suç

İtiyadî suça yakın kavramlardan bir diğeri ise mütemadi suçtur. Bu suçlar arasında yakınlık bulunsa da aynı grupta değerlendirilmezler. İtiyadî suçta fail, suçu sürekli ve tekraren işlemektedir; mütemadi (kesintisiz) suçta ise tek fiille meydana getirilen ve süregelen bir suç söz konusudur. İtiyadî suçta her suç müstakil bir mahiyet taşımakla birlikte, fâilin cezalandırılabilmesi için kanun o suçun birçok defa işlenmiş olmasını şart koşmaktadır.⁴³ Mütemadi suçta fiilin sürekliliği dikkate alınırken, itiyadî suçta failin suçluluğunun sürekliliği dikkate alınır.

3.3. Zincirleme Suç

Benzer kavramlardan bir diğeri ise zincirleme (müselsel- müteselsil) suçtur. Zincirleme suç, suçların içtimai şekillerinden biridir. Zincirleme suç, daha çok fail lehine bir düzenleme olarak görülür ve bu yönüyle eleştirilir. Zincirleme suçta sürekli tekrarlanan bir suç iradesine rağmen birden fazla suçu işleyen kişiye yalnızca arttırılmış tek suçun cezası verilmektedir.

Kanunda, zincirleme suçun sayısı ile doğru orantılı bir ceza artırımı öngörülür. Zincirleme suçta her bir suç gerçekleştirildiği zamanda ve mekânda işlenmiş sayılırken itiyadî suçta itiyadı oluşturacak sayıda hareketin tekrarıyla oluşur ve suç bu sayıyı

⁴⁰ Üzülmüş, "Suçta İtiyat", 137-138.

⁴¹ İlhan Üzülmüş, "Türk Hukukunda Tekerrür", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-2 (Haziran 2002), 165-186.

⁴² Berna Yürüt, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür ve Batılı Kanunlarla Mukayesesi", *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli (İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2016), 1/ 854-891.

⁴³ Ayhan Önder, "Mütemadi Suç", *Journal of Istanbul University Law Faculty* 29/1-2 (1963), 75-120, 92.

oluşturan fiilin yapıldığı zaman ve mekânda işlenmiş sayılır. Zincirleme suç ile itiyadî suç arasındaki en önemli farklılık, zincirleme suçta tekrar eden suçların mağdurunun aynı kişi olmasıdır. Oysa itiyadî suçlulukta böyle bir durum söz konusu değildir. Zincirleme suçtan anlaşılması gereken husus, farklı zamanlarda bir kişiye karşı aynı suçun işlenmiş olması veya aynı suçun birden fazla kişiye karşı tek bir fiille işlenmiş olmasıdır. Örneğin bir kişinin aynı fail tarafından iki kez dolandırılmış olması zincirleme suç kapsamında değerlendirilmektedir. Faile bu suçların her birinden dolayı ayrı ayrı değil, cezaların içtimali hükümleri uygulanarak bir ceza verilmekte fakat cezanın miktarı artırılmaktadır. Örneğin bir sözle birden fazla kişiye hakarete bulunulması durumunda, her bir mağdur bakımından ayrı hakaret suçları değil, bir hakaret suçu oluşur. Ancak, bu durumda suçun cezası dörtte birinden dörtte üçüne kadar artırılır.⁴⁴ Zincirleme suçta, her bir fiil için ayrı bir suç meydana geldiğinden işlenen fiil sayısınca suç vardır. İtiyadî suçlarda ise itiyadî meydana getiren sayıdaki hareketlerin tamamı tek bir ihlal sayılır ve ortada tek suç bulunur. İtiyadî suç, zincirleme suç şeklinde işlenmez. Zira, itiyadî suçun mevcudiyetinde, itiyadî meydana getiren hareketlerin tekrarı lazımdır.⁴⁵

3.4. Suçu Meslek Edinme

Suçun meslek edinilmesi itiyadî suçluluktan daha tehlikelidir. İtiyadî suçlu, her ne kadar suç işlemeye alışık olsa da suç onun hayatında yaşanmış bir olaydır. Oysaki suçu meslek edinen kişiler için suç, kişinin hayatında yaşanmış sıradan bir olay olmaktan çıkmış, yaşamını idame ettirmek için bir araç hâline gelmiştir. TCK'nın 6/1/i bendine göre; "Suçu meslek edinen kişi; kısmen de olsa geçimini suçtan elde ettiği kazançla sağlamaya alışmış kişi"dir.⁴⁶ Bu türden suçlular, tutkuları sonucu değil iradi olarak bilerek ve isteyerek suç işlerler. Çevrelerinden etkilenmezler bilakis kendileri çevrelerini etkileyecek beceri ve araçlarla suç işlerler. Genellikle organize suçlar içerisinde yer alır, maddi getiri sağlayan aynı türden suçları yaşam şekli hâlinde uygularlar. Daha çok kadın tacirleri, kaçakçılar, otomobil hırsızları ve dolandırıcılar bu gruba girerler.⁴⁷ Suçu geçim vasıtası hâline getiren kişiler hakkında, geçmişte başka bir suçtan dolayı mahkûm olma şartı aranmadan tekrerrür hükümleri uygulanır.

4. Farklı Ülkelerde İtiyadî Suçlara Yönelik Uygulamalar

İtiyadî suçları önlemek ve cezalandırmak, toplumdan topluma farklılık arz eden bir hususiyete haizdir. Devletlerin hukuk sistemleri ve toplumsal yapıları göz önünde

⁴⁴ TCK, md. 43.

⁴⁵ İdris Şeker, *Zincirleme Suç* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 34-35.

⁴⁶ Özcan, *Suçta Tekerrür ve Hukuki Sonuçları*, 13-14.

⁴⁷ Nuhoğlu, *Mukayeseli Hukukta ve Türk Ceza Hukukunda Özgürlüğü Bağlayıcı Emniyet Tedbirleri*, 283- 284.

bulundurulduğunda farklılıkların tabiatıyla makul olduğu gözlemlenebilecektir. Günümüzde pek çok ülkede itiyadî suçlulara yaklaşımlar özünde ortaktır fakat uygulamada sistemsel farklılıklar barındırmaktadır.

Bütün hukuk sistemlerinin ortak yönü, suçta ısrarcı olan kişilerin toplumdaki uzak tutulmasına yönelik yaptırımlar öngörmeleridir. Farklı olan yönü ise takdir edilen cezanın süresi, içeriği ve niteliğidir.

Libya Ceza Kanunu'nun 43. maddesine göre itiyadî suçlar kapsamında değerlendirilen profesyonel suçlular cezaevlerinde ağır suçlular kategorisinde tasnif edilerek gözetim altında tutulur. Suçlunun suçtan elde ettiği gelire sürekli geçindiği kanıtlanırsa, hâkim tarafından profesyonel suçlu olarak ilan edilir. "Genelev açma, fuhuş yapılması için yardımda bulunma, tefecilik, hırsızlık suçlarını itiyat hâline getirmek" şeklinde Libya Ceza Kanunu'nda yer alır ve cezaların ağırlaştırılması ilkesi uygulanır.⁴⁸

Cezayir Ceza Kanunu'nun 195. maddesi ile itiyadî olarak dilencilik yapmak, tembelliğe ve kolaycılığa alıştırdığı için yasaklanmaktadır. Dilenme alışkanlığı, meşru yollardan para kazanmanın önünde engel ve tehlike olarak adlandırılır. Herhangi bir yerde dilencilik alışkanlığını edinen kimseye, iki ay ile altı ay arasında hapis cezası verilir. Ayrıca fuhuş yapmayı meslek hâline getiren kişilerin cezası, iki yıl ile beş yıl arasında artırılmış hapis cezasıdır. İşlenen suçun tekrarlanma aralığı ve sıklığı ile ilgili hüküm, hâkimin takdirine bırakılmıştır. Kürtaj bir suç olarak kabul edilmekte ve sıklığı itiyadî suçlara girmektedir. Kara para aklamak da bu suçlardan bir tanesidir.⁴⁹

Suriye Ceza Kanunu'nun 253. maddesinde sürekli suç işlediğinin ve kamu güvenliği açısından risk teşkil ettiğinin kanıtlanması hâlinde itiyadî suçlulara en az bir yıl süreyle tecrit cezası uygulanır. 256. maddesinde ise suçu mutad olarak işlediği tespit edilen veya hürriyetinden yoksun bırakan bir kabahatten dolayı mükerrer suçtan mahkûm edilen kişiye vatandaşlık hakları yasağı, ikamet yasağı ve ülkeden sınır dışı edilme cezası uygulanabilir.⁵⁰

Mısır Ceza Kanunu'nun 49- 56. maddeleri itiyadî suçlular hakkındadır. Kanununun 52. maddesinde, itiyat hâlinin suçlunun suçtaki kararlılığı ve para hırsı nedeniyle işlediği göz önünde bulundurulur. Hâkimin takdir yetkisi geniş olan bu türden suçlarda

⁴⁸ Geneva Centre For Security Sector Governance (DCAF), "Penal Code" (Erişim 17 Şubat 2024).

⁴⁹ Equal Rights Trust, "Republique Algerienne Democratique At Populaire Presidence De La Republique Code Penal" (12 Şubat 2024).

⁵⁰ BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR), "Suriye Arap Cumhuriyeti 1949 Tarihli Genel Ceza Kanunu" (Erişim 13 Şubat 2024).

geleneksel cezaların yerine, ihtiyati tedbir olan, iş kurumlarından birine yerleştirilme getirilmiş ve bu cezanın üst sınırının altı yılı bulabileceği öngörülmüştür.⁵¹

Ürdün Ceza Kanunu'nun 101 ve 102. maddesinde bir suçtan alınan mahkûmiyetin üzerinden 10 yıl geçmeden suç tekrarlanırsa 5 yıl hapis cezası verilir.⁵²

İngiltere'de 1871 Suçları Önleme Kanunu ile iki kez mahkûmiyet almış kişilerin denetimini sağlamak için sabıkalıların polis gözetimi ile takip edildiği bir sistem kurulmuştur. Muhtemel suçlu olarak görülen bu kişilere, hapis cezasının bitimi itibarıyla 7 yıl içerisinde dürüstlüğe ve toplumsal yasalara aykırı bir tavır sergilemeleri hâlinde 1 yıl hapis cezasının tatbik edilmesi uygun görülmüştür. Denetim ve hapis cezasının itiyadî suçlar bakımından caydırıcılık sağlayacağı düşünülmüştür.⁵³

1930 İtalya Ceza Kanunu'nda, profesyonel suçluların ve suç işlemeyi alışkanlık edinenlerin 2 veya 3 yıl sanayide veya tarlada işçi olarak çalıştırılmasına hükmedilmiştir.

1885 Fransa Ceza Kanununda itiyadî suçluların sürgüne gönderilmesine hükmedilmiştir.⁵⁴

Amerika Birleşik Devletleri'nde itiyadî suçlular için 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yasalar düzenlenmiştir. Bu yasalar, üçüncü ve dördüncü mahkûmiyet alan suçlular için zorunlu müebbet hapis cezası öngörmektedir. Bu kanunların gerekçesi ise toplumsal korunma, caydırıcılık ve suç oranlarının kontrol altına alınmasıdır. 1970'li yıllarda ise itiyadî suçlular için "career criminal" şeklinde tanımlamaya gidilmiş, suç işlemenin ulaşılabilişliğinin azaltılması ve suçun maliyetli bir olguya dönüşmesi hedeflenmiştir.⁵⁵

5. İslâm Ceza Hukukunda İtiyadî Suçlu

İslâm hukukunda suçlar ve cezalar kategorik olarak belirlenmiştir. Ağır suçun cezası ağır, hafif suçun cezası hafif bir müeyyidedir. Suç ve cezada denklik esasına göre her suçun cezası ona denk bir yaptırımla karşılık bulmaktadır. İslâm hukukunda özellikle ta'zîr suçlarında belirgin bir şekilde uygulanmış olan yaptırımın

⁵¹ United Nations - Sharing Electronic Resources and Laws on Crime (SHERLOC), (Erişim 13 Şubat 2024).

⁵² Anti-human Trafficking National Committee (AHTNC), "Penal Code" (Erişim 13 Şubat 2024).

⁵³ Leon Radzinowicz - Roger Hood, "Incapacitating the Habitual Criminal: The English Experience", *Michigan Law Review* 78/8 (1980), 1344- 1350.

⁵⁴ Ali İsmâel Ababakr - Wady Suleyman, "Suçun Tekrarlanması Durumunda Cezanın Ağırlaşması", çev. Osman Güman, *İslâm Ceza Hukuku Tebliğler Kitabı*, ed. Refik Korkusuz - Abdurrahman Eren (İstanbul: Lale Yayınları, 2017), 2/616-635.

⁵⁵ Ronald C. Kramer, "From Habitual Offenders to Career Criminals: The Historical Construction and Development of Criminal Categories", *Law and Human Behavior* 6/3-4 (1982), 273-293.

bireyselleştirilmesi, suçun failinin kişiliğini ve bireysel özelliklerini ön planda tutarak yaptırım uygulanması anlamına gelmektedir. Cezaların ferdileştirilmesi olarak da bilinen bu ilke, failin durumu göz ardı edilmeden cezanın türünün ve miktarının belirlenmesi anlamına gelir. Suça bir şekilde karışmış, namus ve mürüvvet sahibi kişilerin cezalandırılması ile sefih, suça alışkın ve izzetinefisten mahrum kimselere uygulanacak yaptırım türü ve miktarının eşit tutulmaması adaletin gereğidir.⁵⁶ İslâm ceza hukukunda suçların taksimi, yakın dönem fıkıh eserlerinde suçun işleniş durumuna göre basit suçlar ve itiyadî suçlar olmak üzere ikili şekilde ele alınmıştır. Basit suçlar hırsızlık, içki içme gibi tek eylemden oluşmaktayken, itiyadî suçlar suç fiilinin birden fazla işlenmesi ve alışkanlık durumunu almasıyla oluşan suçlardır.⁵⁷

İslâm hukukunda ilk defa suç işleyenle sürekli suç işleyen kişinin eşit tutulmamaacağı Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde beyan edilmektedir: “İçinizden bir kısmını affetsek de diğer bir kısmını günahta ısrarcı davranmış oldukları için azaba uğratacağız.”⁵⁸ Kötülükte, suçta ve günahta ısrarcı olanların cezasının hafifletilmeyeceği ve affedilmeyeceği şeklinde uyarılar bulunmaktadır. İnsanların kötülükleri alışkanlık hâline getirdikleri için helak oldukları belirtilmekte, bu yüzden kötülükler karşı konulması ve bunların alışkanlık hâlini almasının önüne geçilmesi gerektiği belirtilmektedir.⁵⁹

Suçun tekraren işlenmesi hususunda fukahânın fikir birliğinde buldukları görüş, kişiye verilecek cezanın ağırlaştırılması gerektiğidir. Eğer suçun işlenmesi alışkanlık hâline gelmişse özel durumların gerektirdiği şartlar dikkate alınarak ya idam cezası verilir ya da müebbet hapse mahkûm edilerek o kişinin toplumdan tecrit edilmesi sağlanır.⁶⁰ Örneğin cumhurun had suçu olarak kabul ettiği homoseksüellik/ eşcinsellik suçunu ta'zîr suçu olarak kabul eden Hanefîler, bu suçu alışkanlık hâline getirenler için idam cezasını benimserler.⁶¹ Burada itiyadî suçlunun alışkanlıklarından vazgeçmesinin mümkün olmadığı kanaati olduğundan kamu yararı düşünülür. Ta'zîr yoluyla öldürme cezasının, fesadı bir türlü önlenemeyen, cezalardan ıslah edici anlamda sonuç alınamamış kişiler üzerinde uygulanması dikkate değerdir.⁶²

⁵⁶ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler I*, 60-61.

⁵⁷ Abdülkadir Üdeh, *Mevsuatül-Asriyye fil-Fıkıh-il-Cinaiyil- İslâmi* (Kahire: Daru's- Şuruk, 2001), 1/252.

⁵⁸ et-Tevbe 9/66.

⁵⁹ Hayreddin Karaman, “Âdet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/369-370.

⁶⁰ Said Havva, *İslâm Cezai Müeyyideler*, çev. Salih Uçan (İstanbul: Petek Yayınları, 1989), 124.

⁶¹ Burhaneddin İbn Ferhun, *Tabsiratül- Hükkam fi Usulil- Akdiyye ve Menahicil- Ahkam* (Beyrut: Daru'l- Kü-tübü'l-İlmiyye, 1995), 2/206.

⁶² Mustafa Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Gaye Vakfı Yayınları, 2000), 85.

Klasik dönem fıkıh kaynaklarında tekraren suç işleyen kişi için, “*men urife bi eziyeti 'n-nâs, fâsîdû 's-sülûk, sa'y bi'l-fesâd fi'l-arz veya müştehir bi'l fesâd fi 'l-arz*”⁶³ yani “insanlara eziyet etmesi ile tanınan kişi, yeryüzünde bozgunculuk yapmasıyla tanınmış, bozgunculukta devam eden kişi” şeklinde tanımlamalar yapılmıştır. Failin aynı suçu bir kereden fazla işlemesi toplumun yapısını ve düzenini bozma yönünde bir tür çaba olarak yorumlandığı için “*sa'y bi'l-fesâd fi'l-arz*” yani toplumu bozmak için faaliyet gösterme olarak adlandırılmıştır. Bu sıfat, suçlunun kişiliğine ilişkin özel bir durum olduğundan, cezada ağırlaştırma, suçlunun bu sıfatlarla nitelenmesinin bir sonucudur. İslâm hukukçuları suçun yeniden işlenmesini, suçlunun karakteri ve itiyadının bir delili olarak görmüş ve ıslahı mümkün olmadığından cezalandırılmasının önemine işaret etmişlerdir.⁶⁴ İslâm hukukunda hâkim olan görüş, canî ve bozguncunun cezası, ancak kendisini engelleyecek bir şiddette karşılık bulması hâlinde caydırıcı olur. Suç faili, kendi verdiği zarara mukabil daha büyük bir zarar ile karşılaşmadıkça ifsat etme davranışına devam eder.⁶⁵

İslâm ceza hukukunda suçun oluşumunu engellemek esas kaidedir. Had cezalarında temel amaç, toplumda suça karşı caydırıcılığın sağlanması ve suçun cezasız kalmadığının topluma ilan edilmesidir. Had suçları kapsamına giren zina, hırsızlık, iffetli bir kişiye iftira bulunma ve içki içme gibi cürümlerin mahkemeye intikalinden önce aynı kişi tarafından tekraren işlenmesi hâlinde tek bir had cezası uygulanır. Bu hususta İslâm bilginleri arasında ittifak vardır. Tek istisnası ise farklı kişilere iffete iftira suçunun işlenmesi hâlinde cezasının birleştirilemeyeceğidir.⁶⁶

Had suçlarının tekerrürü hâlinde, cezanın miktarının değil, etkisinin artırılması yoluna gidilir. Örneğin, hırsızlık suçu için öngörülen asli ceza olan elin bilekten kesilmesinin yanında suçun sürekli tekrar etmesi hâlinde müebbet hapis cezası toplumun selameti açısından gerekliliktir.⁶⁷ Bu durumun gerekçesi, İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre cezalandırıldıktan sonra suçun tekrar işlenmesi durumunda suçluya aynı cezanın yanı sıra, ta'zîr cezası da verilebileceği ilkesidir. Had suçlarında aynı suçun

⁶³ Alâuddîn Ebu Bekr b. Mes'ud Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'fi Tertîbi'Şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts), 7/86; Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Kitâbü'l-Mesûd* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993), 9/45; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürril'-Muhtar*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983), 4/69-87.

⁶⁴ Koşum, *İslâm Hukukunda Cezayı Ağırlaştırın Nedenler*, 60.

⁶⁵ İbn Kayyım el-Cevziyye, *İ'lamü'l-Muvakkî'n*, çev. Pehlül Düzenli (İstanbul: Pınar Yayınları, 2013), 2/ 551.

⁶⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'fi Tertîbi'Şerâi'*, 7/46; Muhammed Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Kitabevi, 1994), 244-265.

⁶⁷ Muhammed Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, çev. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Kitabevi, 1994), 244-265.

ikiden fazla işlenerek itiyat hâline getirilmesinde had cezasının ağırlaştırılması değil ta'zîr cezası eklenerek cezanın artırımına gidilmesi esastır. Bu durum, kamu otoritesinin toplum menfaatinin ön plana çıkarılması ile ilgilidir. Suçun tekerrürü, suçlunun tövbe ve etkin pişmanlık hâlinin dikkate alınmasına engeldir.⁶⁸

İslâm hukukunda had cezaları tek dereceli olduğundan, tekerrürü hâlinde cezanın artırılması, azaltılması veya değiştirilip düşürülmesi mümkün değildir. Örneğin, muhsanın zinasında recm cezası ve mürtedin suçunda en ağır ceza olan öldürme cezası uygulandığından, tekerrür söz konusu olamayacağından dolayı tekerrüre bağlı olarak cezada artış veya ağırlaştırma da gündeme gelmez. Kısas ve diyette ise tekerrürden dolayı hâkimin cezayı arttırma yetkisi yoktur. Şahıs haklarında mağdur veya yakınları cezanın misliyle uygulanmasını, diyete dönüştürülmesini talep edebilir veya af yolunu tercih edebilirler. Ta'zîr suçlarında ise tekerrürden dolayı cezanın artırılması ve ağırlaştırılması hususunda hâkimin takdir yetkisi geniştir.⁶⁹ Zina suçunun ilk defa işlenmesi ile sürekli işlenmesi arasında cezai müeyyide bakımından farklılık bulunur. Zina suçunun cezası Kur'an-ı Kerim'de şöyle yer alır: “Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun.”⁷⁰ Zina suçunun itiyâtında ise sopa cezasında kullanılan aletin niteliği ağırlaştırılır. Bu yöntem caydırıcılık ve adaletin temini açısından uygulanacak bir yoldur.⁷¹

İslâm hukukunda özellikle tehlike hâli yoğun itiyadî suçlar için süresi belirsiz hüküm şeklinde hapis cezaları uygulanır. Mâverdî, suçun defaatle işlenmesi hâlinde insanlar ondan zarar görüyorsa hâkimin, zararı önlemek için yiyecek ve giyeceğini devlet hazinesinden karşılamak suretiyle, kişiyi ömür boyu hapse mahkûm edebileceğini söyler.⁷² Ebû Hanîfe'ye göre erkek çocuğun ırzına geçme gibi şahsiyete ve iffete yönelik suçlarda müebbet hapis cezası verilir. İmam Muhammed'e göre, kadınları kötü yola düşüren ve fuhşa aracılık eden kimselere müebbet hapis, bu suçu itiyat hâline getirenlere ise ölüm cezası verilebilir. Hanefîler ve Hanbelîlere göre hadlerle suçu önlenemeyen ve suçu itiyat hâline getiren suçlunun cezası yetkili makamlar tarafından ta'zîren müebbet hapisle veya siyaseten ölüm cezasıyla ağırlaştırılır.⁷³

⁶⁸ Ali Bardakoğlu, “Ceza”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/470-478.

⁶⁹ Hasan Güleç, “İslâm Hukukuna Göre Suçta Tekerrür”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1989), 251-262, 259.

⁷⁰ en-Nûr 24/2.

⁷¹ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, 267-268.

⁷² Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed Mâverdî, *Ahkamü's-Sultaniyye* (Kâhire: Dârü'l-Hadis, 2006), 323.

⁷³ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî, *el-Muğni* (Beyrut: Daru'l-fikr), 10/ 267; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâî'fi Tertîbi'Şerâi'*, 7/86; Mustafa Avcı, *Hukuk Tarhimizde Hapis* (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2014), 164-167.

İslâm ceza hukukunun amaçlarından birisi de toplumun genel ahlakını koruyarak kamu düzenini sağlamaktır. Suç fiillerinin çoğu ahlaka aykırı fiillerdir. Örneğin, toplum ahlakını bozan, sapkınlık türü olan livâta fiilini itiyat hâline getiren kişilere ölüm cezası verilmiş olması İslâm hukukunun bu konu ile ilgili hassasiyetini gösterir.⁷⁴ Hz. Peygamber'in (s.a.s.), "Kimin Lut kavminin sapık işini yaptığını görürseniz, faili de mefulü de öldürün."⁷⁵ dediği rivayet olunmuştur. Livâta fiilini işleyenlerin cezası hususunda hukukçular arasında ihtilaf bulunmakla beraber, çoğunluğun görüşü livâta suçu itiyada dönüşmese dahi cezası ölüm cezasıdır. Nitekim "Böyle bir hareketi itiyat eden şahsın ta'zîren katli caizdir." şeklinde hükümlere klasik fıkıh kaynaklarında yer verilmiştir.⁷⁶ Toplum ahlakını bozan sapkın fiillerin yaygınlaşmaması adına, caydırıcı cezaların suçu önlemekte daha etkin olacağı açıktır.

İtiyadî sarhoşluk, sarhoş olmayı alışkanlık hâline getirme ve alkollü içeceklere müptela olmak şeklinde ifade edilir.⁷⁷ Bu hususa örnek olacak bir hadiste "Her kim içki içerse ona değnekle vurarak cezasını verin yine içmeye devam ederse dördüncüsünde onu öldürün."⁷⁸ buyurulmaktadır. Ancak İslâm hukukçuları bu hadisin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) aidiyetinden emin olmadıklarından cezanın artırılması olarak anlamışlardır. Bundan dolayı asli cezası kırk sopa olan içki cezasının, caydırıcılığı sağlaması açısından, seksen sopya çıkarılmasını ta'zîren gerekli görmüşlerdir.⁷⁹ Ayrıca Hz. Ömer ve Hz. Ebû Bekir döneminde içki içen kişinin sarhoşken iftira etmek ve başka ağır suçları işlemek üzere teşebbüs etmesi ihtimali arttığından, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde 40 sopa olarak uygulanan şarap içme cezasının, kazf cezası miktarı olan seksen sopa miktarına çıkarıldığı rivayet edilmektedir.⁸⁰

⁷⁴ İbn Abidîn, *Reddü'l-Muhtar*, 4/ 64; Mustafa Avcı, "Osmanlı Hukukunda Livâtanın Cezası", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (Eylül 2018), 15-45, 18.

⁷⁵ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre Tirmizî, *el-Câmi'u's-şâhih* (Mısır: Mektebetü Mustafâ el-Bâb el-Halebî, ts.) "Hudud" 24, (No.1456); Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *es-Sünen*, thk. Muhammed Avvâme (Beirut: Müessesetü'r-Reyyân, ts.), "Hudud" 29, (No.4462, 4463).

⁷⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, *Ṭuruḳu'l-Hükmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'iyye*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: Beka Yayınevi, 2022), 51-52; İbn Ferhun, *Tabsirat'ül Hükkam*, 2/206; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975), 3/ 536.

⁷⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, "Sarhoşluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/ 141-145.

⁷⁸ Ebû Dâvûd, "Hudûd" 36; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, (Beirut: Dâru'r-Risaleti'l Alemiyye, ts.), "Hudûd" 17.

⁷⁹ Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, 266-267.

⁸⁰ Mâlik b. Enes Ebû Abdillâh el-Asbahî, *el-Muvatta'* (Beirut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997), "Eşribe", 1; Muhammed Tahir b. Âşûr, *Mekâsîdu's-Şer'iati'l-İslâmiyye*, çev. Vecdi Akyüz - Mehmet Erdoğan (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2022), 153.

Devamlı sihir ve büyücülük yapılarak toplumun ifsat edilmesi, Müslümanlar aleyhine casusluk faaliyetlerinde bulunulması, irtidat ederek Hz. Peygamber'e (s.a.s.) lanet edilmesi, devlet güvenliğini tehlikeye atacak şekilde bozgunculukta bulunulması gibi suçların itiyadî hâle gelmesinin cezası da siyaseten ölüm cezasıdır.⁸¹ Cumhura göre, irtidat suçu yani iman ettikten sonra dinden çıkmanın cezası ölümdür. İslâm ceza hukukunda en ağır had fiillerinden olan irtidat, kişinin ancak tövbe etmesi hâlinde affedilen suçlardandır. Ancak irtidatın tekerrürü o kişinin önceki tövbesinde samimi olmadığını da gösterir. Dolayısıyla böyle birine tekrar tövbe teklifinde bulunulmaz.⁸² Nitekim Kur'an'da bu durumla ilgili "İman edip, sonra inkâr edenleri, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenleri, sonra da inkarlarını artıranları Allah ne başılayacak ne de onları doğru yola iletacaktır."⁸³ buyurulmaktadır.

Hırsızlık suçunun asli cezası ayette bildirildiği şekliyle şöyledir: "Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah'tan bir ibret olarak ellerini kesin."⁸⁴ Hırsızın ilk suçunda sağ eli bilekten kesilir. Suçun tekraren işlenmesi hâlinde sol ayağı kesilir. Hanefilere göre suçun tekraren işleyen hırsızın istihşânen başka bir organı kesilmez. Te'dip için hapis ve dayak cezası uygulanır. Bu görüşlerinde hilafeti döneminde Hz. Ali'nin huzuruna üçüncü kez hırsızlık yaptığı için getirilen kişiye "Ben diğer elini kesmeyeceğim, onda tutacağı el ve yürüyeceği ayak bırakmamaktan Allah'tan utanırım." diyerek dayak ve hapis cezası vermesini dikkate alırlar. Çoğunluğun görüşü ise üçüncüsünde uzuv kesme cezasına gidilmelidir. İtiyada dönüştürülecek kadar fazla tekrarlanan fiilde ise hapis cezası verilir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), hırsızlık fiilini kendisine itiyat edinmiş ve dört defa hırsızlık yapmış olan bir kimseye beşinci tekrarında ölüm cezası verdiği rivayet edilse de hadisin sıhhatinden dolayı makbul kabul edilmediği bildirilir.⁸⁵ Başlangıçta bu cezalar had cezasının üstünde olacak şekilde ta'zîren ağırlaştırılmış yüksek bir ceza gibi gelebilir. Ancak el kesme cezası gibi ağır bir ceza tatbik edildiği hâlde ıslah olmayan kişinin aynı suçun defalarca işleyebildiği göz önünde bulundurulduğunda toplumsal tehlikenin bertaraf edilmesi amacıyla bu cezaların verilmesi aklen de makul görülmüştür.⁸⁶

Osmanlı'da itiyadî suçlar, kamu otoritesinin salt kendi reyile ağır ceza vazetmesi şeklinde tanımlanan siyâset-i şer'îyye ile cezalandırılan suçlardır. Suç ilk kez işlendiğinde suçlu şiddetli ta'zîrle cezalandırılır. Ancak suçun tekerrürü hâlinde suçlular

⁸¹ Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmiyyu ve Edilletuhu* (Dımeşk, Daru'l Fikr, ts.), 7/ 517.

⁸² Ebu Zehra, *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*, 270.

⁸³ en-Nisâ 4/137.

⁸⁴ el-Mâide 5/38.

⁸⁵ Mevsîlî, *El-İhtiyar*, 4/109-110; Serahsî, *Kitâbü'l-Mebûsât*, 9/ 280.

⁸⁶ Serahsî, *Kitâbü'l-Mebûsât*, 9/166; Behnesî, *Mevsuatü'l-Cinaiyye*, 4/78; İbn Teymiyye, *Siyasetü's-Şer'îyye*, 127.

siyaseten katil cezasına çarptırılır. Osmanlı döneminde halkın malını çalarak halkta terdirginlik yaratma, casusluk yaparak kamu düzeni aleyhine çalışma gibi suçları itiyat edinenlerin, siyaseten katil veya siyaset cezası ile cezalandırılacağı ifade edilmiştir.⁸⁷ Ayrıca kalpazanlık, padişahın tuğrasında sahtecilik, sarayda kasten adam öldürmek, Hizâne-i Âmire'den hırsızlığa teşebbüs etmek, toplumu bozgunculuğa sürüklemek adet hâline geldiğinde bu failer sa'y bi'l-fesâd saiki ile ölüm cezasına çarptırılmıştır.⁸⁸

Hanefî literatüründe “Şer’î hükmü var olan bir suçun cezasını yeryüzünde fesadın yayılmasını önlemek amacıyla ağırlaştırmak”⁸⁹, “Beşeriyetin salâh ve intizamı için şer’î şerifin kabul ve iltizam ettiği bir kısım âli ahkâmдан ibarettir.”⁹⁰ şeklindeki tanımlar, siyâset-i şer’iyyenin daha çok ceza hukuku alanında ve toplum nizamını gözetmek adına uygulandığını göstermektedir.⁹¹ Bu husus, failin cezaların caydırıcılığına rağmen suç işlemekteki ısrarı üzerine toplum maslahatı- kamu menfaatine binaen tedbir alınması, faili toplum dışına çekerek uzaklaştırmanın önemi üzerinde durulması ile ilgilidir. Bir diğer nokta ise suçun şekli veya cinsi değil, failin suça olan iştiağı cezada ağırlaştırmanın nedenidir. Bu yönüyle günümüz Türk ceza kanunundaki itiyadî suçlunun konumu ile Hanefî hukuk sisteminin itiyadî suçluya bakış açısı birbiriyle örtüşmektedir.⁹²

Osmanlı kanun koyucuları suçun tekrarlanmasını cezanın ağırlaştırılması için bir gerekçe olarak görmüşlerdir. Örneğin, kanunnamelerde birkaç kez hırsızlık yaptığı zahir olan kişinin asılması emredilmektedir. Asılma cezasının infazı için tekerrürün zahir olması, aynı suçun tekraren işlendiğinin örfe veya şer’an sabit olması gerekmektedir. Bir başka kanun hükmünde, tekrarlanan büyükbaş hayvan hırsızlığı için salb (asma)⁹³ cezası verilmiştir.⁹⁴ Osmanlı ceza hukukunu oluşturan şeyhülislâm fetva mecmualarındaki fetvalar, kanunnameler ve mahkeme kayıtlarına bütün olarak

⁸⁷ Adnan Koşum, “Osmanlı Örfi Hukukunun İslâm Hukukundaki Temelleri”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 154-155.

⁸⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler I*, 246.

⁸⁹ İbn Abidîn, *Reddül-Muhtar*, 4/ 14-16.

⁹⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3/23.

⁹¹ H. Yunus Apaydın, “Siyâset-i Şer’iyye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/ 299-304.

⁹² Kızılay, *Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür*, 51.

⁹³ Salb cezası: Osmanlı Döneminde suçluyu suç işlemekten caydırmak amacıyla ta’ziren uygulanan, suçluyu “boğazından asmak” veya sadece “asmak” şeklinde uygulanan, cezanın ölümle neticelenmesinin şart olmadığı, başkalarına ibret olsun diye suçlunun herhangi bir uzvundan asılmasının murad edildiği bir ceza şeklidir. Detaylı bilgi için bkz. (Fethi Gedikli, “Osmanlı’da Çevreyi Kirletme Suçu ve Salb Cezası”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel vd. (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 10/611-615.)

⁹⁴ Muharrem Midilli, “Hanefî Geleneğinden Klasik Osmanlı Kanunlarına Had-Kıyas Dışı Ağır Ceza Formülü”, *Darulfunun İlahiyat* 30/1 (2019), 25-48.

bakıldığında siyaseten ölüm cezası, aynı şahsın suçu itiyat hâline getirmesi ve suçlunun ıslah olmamasından dolayı, suça meyilli kişilerin caydırılması amacıyla uygulandığı söylenebilir.⁹⁵

Sonuç

İtiyadî suçlar, kişinin tekrarlayarak alışkanlık hâline getirdiği hukuka aykırı fiillerdir. Cezayı artırıcı ve ağırlaştırıcı nedenler arasında sayılan suçta itiyat, failin suçtan vazgeçmemesi hâlidir. Kriminal özgeçmiş, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımı, ahlaki zayıflık, yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik, toplumsal dışlanma, yanlış arkadaş seçimi, sorunlu aile öyküsü gibi psikososyal pek çok faktörden kaynaklanan bu problemleri tehlike arz etmemesi ancak failin gözetim altında tutulmasına bağlıdır. Dünyanın farklı bölgelerinde uygulanan hukuk sistemlerinde, itiyadî suçlara yönelik takdir edilen cezanın süresi, içeriği ve niteliği değişkenlik gösterse de bu kişilerin toplumdan uzak tutulmasına yönelik yaptırımlar öngörülmesi ortak yaklaşımdır.

İslam ceza hukukunda suç işleme davranışının süreklilik arz etmesi cezanın ağırlaştırılması için önemli bir sebep olarak görülmüştür. Klasik dönem fıkıh kaynaklarında defaatle suç işleyen kişiler için “sa’y bi’l-fesâd fi’l-arz” yani yeryüzünde bozgunculuk yapan kişi şeklinde tanımlamalar yapılmış, yeryüzünde fesadın yayılmasını önlemek amacıyla cezanın ağırlaştırılması, toplum nizamı için bir tedbir olarak öngörülmüştür. Hukuka aykırı fiillerin işlenmesinin sıradanlaşması ve yaygınlaşması, bu hususun ihmale gelmez yönünün vurgulanması ihtiyacını doğurmuştur.

Türk ceza kanununda yer alan mükerrirlere özgü infaz rejiminin ve cezanın infazından sonra denetimli serbestlik tedbirinin, itiyadî suçlu hakkında da uygulanmasına hükmedilmesi, cezaların caydırıcılığı açısından tekrar değerlendirilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira suçta itiyat, bir suçun mahkûmiyetten sonra yeniden işlenmesi anlamına gelen tekerrürün ileri bir safhasıdır. İtiyadî suçlular, mükerrirlere göre daha yoğun suç potansiyeline sahip olan kişilerdir. Kasıtlı olarak, bilerek ve isteyerek, düzenli olarak suç işlemekte olan bu kişiler için mükerrirlerle aynı düzeyde ceza öngörülmesinin cezada beklenen caydırıcılık tesirini sağlamayacağı açıktır. Toplumda suç işleme oranlarının giderek yükselmesi istatistiklere yansıyan bir durumdur. Bundan dolayı itiyadî suçluların cezalarının kanunda ayrı bir başlık ve bölümde detaylı bir şekilde yer verilerek netleştirilmesi, hukukun işlevselliği açısından önemli bir kazanım olacaktır.

⁹⁵ Mehmet Koç, “Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları”, *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 261-287.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur./It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çıkar Çatışması/Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder./The author declare that have no competing interests.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder./The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Kaynakça

- Ababakr, Ali İsmail - Suleyman , Wady. “Suçun Tekrarlanması Durumunda Cezanın Ağırlaşması”. çev. Osman Güman. *İslâm Ceza Hukuku Tebliğler Kitabı*. ed. Refik Korusuz - Abdurrahman Eren. 2/616-635. İstanbul: Lale Yayıncılık, 2017.
- AHTNC, Anti-human Trafficking National Committee. “Penal Code” Erişim 13 Şubat 2024. https://www.ahtnc.org.jo/sites/default/files/penal_code.pdf
- Akşit, Mustafa Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gaye Vakfı Yayınları, 2000.
- Apaydın, H. Yunus. “Siyâset-i Şer’iyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/ 299-304. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Artuk, M. Emin vd. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Avcı, Mustafa. *Hukuk Tarihimizde Hapis*. Ankara: Türkiye Adalet Akademisi, 2014.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku Genel Hükümler I*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Avcı, Mustafa. “Osmanlı Hukukunda Livâtanın Cezası”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/2 (Eylül 2018), 15-45.
- Bardakoğlu, Ali. “Ceza”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/470-478. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Başgil, Ali Fuad. *Gençlerle Başbaşa*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1974.
- Behnesî, Ahmed Fethi. *Mevsuatü'l- Cina'iyye fi'l- Fıkhi'l- İslâmiyye*. Beyrut: Darü'n- Nahdati'l Arabiyye, 1991.
- Bettiol, Giuseppe – Umur, Z. “Manevi Mesuliyet ve Şahsiyet”. *Journal of Istanbul University Law Faculty* 22/1-4 (2011), 319-328.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilâhât-ı Fıkhiyye Kamusu*. 3 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975.
- Cevziyye, İbn Kayyım. *İ'lamü'l Muvakkı'in*. 2 Cilt. çev. Pehlül Düzenli. İstanbul: Pınar Yayınları, 2013.

- Cevziyye, İbn Kayyım. *Turuku'l-Hükmiyye fi's-Siyâseti's-Şer'îyye*. çev. Mehmet Erdoğan. İstanbul: Beka Yayınevi, 2022.
- Cihangir, Meryem. *İslâm Hukukunda Adil Yargılama Esasları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Çağrı, Mustafa. "İtiyat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/463-464. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- DCAF, Geneva Centre For Security Sector Governance. "Penal Code" Erişim 17 Şubat 2024. <https://security-legislation.ly/latest-laws/penal-code>
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Sarhoşluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 36/ 141-145. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Dönmezer, Sulhi. "Cezaî Sorumluluğun Esası Olarak Fâilin Normalliği Telakkisi". *Journal Of Istanbul University Law Faculty* 12/1 (2011), 119-129.
- Dönmezer, Sulhi. *Kriminoloji*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1994.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi. *es-Sünen*. thk. Muhammed Avvâme. 6 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Reyyân, ts.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. *İslâm Hukukunda Suç ve Ceza*. çev. İbrahim Tüfekçi. İstanbul: Kitabevi, 1994.
- Equal Rights Trust. "Republique Algerienne Democratique At Populaire Presidence De La Republique Code Penal". 12 Şubat 2024. https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs//code_penal.pdf
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Erturhan, Sabri. *İslâm Ceza Hukukunda Tekerrür*. Sivas: Dilek Matbaacılık, 2001.
- Gedikli, Fethi. "Osmanlı'da Çevreyi Kirletme Suçu ve Salb Cezası". *Türkler*. ed. Hasan Cellaal Güzel vd. 10/611-615. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- Güleç, Hasan. "İslâm Hukukuna Göre Suçta Tekerrür". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (1989), 251-262.
- Havva, Said. *İslâm Cezaî Müeyyideler*. çev. Salih Uçan. İstanbul: Petek Yayınları, 1989.
- Heper, Altan. "Nörobilimler ve Hukuk Üzerine". *Ceza Hukuku Dergisi* 10/28 (2015), 283-308.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l Alemiyye, ts.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaţta'*. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997.
- İsfahânî, Râgıb. *Müfredât*. çev. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.
- İşıktaç, Yasemin. *Adalet Psikolojisi*. İstanbul: Sümer Kitabevi, 2019.

- İbn Abidîn, Muhammed Emîn. *Reddü'l-muhtâr'ale'd-Dürri'l-muhtâr*. 8 Cilt. çev. Ahmed Davudoğlu. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir. *Mekâsıdu's- Şer'ati'l- İslâmiyye*. çev. Vecdi Akyüz - Mehmet Erdoğan. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2022.
- İbn Kudame, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed el-Makdisi. *el-Muğni*. 10 Cilt. Beyrut: Daru'l-fikr, 1405.
- İbn Teymiyye, Takıyyüddin Ahmed. *Siyasetü's- Şer'iyye fi İslahi'r- rai ve Raiyye*. Katar: Vizaretü'l- Evkaf ve's- Şuuni'l- İslâmiyye, 2017.
- Kan, Celal Hakan. "Türk Hukukunda Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi". *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26/45 (2021), 305-338.
- Karaman, Hayreddin. "Âdet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/369-373. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Kâsânî, Alâüddin Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-şanâ'i' fi tertibi's-şerâ'i'*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Kızılay, Muhammed Emin. *Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- Kızmaz, Zahir. "Mükerrer Suçlulukla İlintili Değişkenler". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (2007), 227-249.
- Kocasakal, Ümit. *Ceza Hukukunda "İtiyad"*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.
- Koç, Mehmet. "Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 33 (2019), 261-287.
- Koşum, Adnan. *İslâm Hukukunda Cezayı Ağırlaştırın Nedenler*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Koşum, Adnan. "Osmanlı Örfi Hukukunun İslâm Hukukundaki Temelleri". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 154-155.
- Kramer, Ronald C. "From Habitual Offenders to Career Criminals: The Historical Construction and Development of Criminal Categories". *Law and Human Behavior* 6/3-4 (1982), 273-293.
- Kurt, Mehmet. "Mükerrirlere Özgü İnfaz Rejimi ve Denetimli Serbestlik Tedbiri". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 2/4 (2011), 205-232.
- Küçüktaşdemir, Özgür. "Nörohukuk ve Kusur (İsnat) Yeteneğine İlişkin Yeni Yaklaşımlar". *IV. Uluslararası Sağlık Hukuk Kongresi*. ed. Hamit Hancı ve Yener Ünver. 51-72. Ankara: Seçkin, 2018.
- Mâverdí, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. *Ahkamu's- Sultaniyye*. Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006.

- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. İstanbul: Enes Matbaacılık, 2007.
- Midilli, Muharrem. "Hanefî Geleneğinden Klasik Osmanlı Kanunlarına Had-Kıyas Dışı Ağır Ceza Formülü". *Darulfunun İlahiyat* 30/1 (2019), 25-48.
- Nuhoğlu, Ayşe. *Mukayeseli Hukukta ve Türk Ceza Hukukunda Özgürlüğü Bağlayıcı Emniyet Tedbirleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- OHCHR, BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Suriye Arap Cumhuriyeti 1949 Tarihli Genel Ceza Kanunu. Erişim 13 Şubat 2024. <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/torture/cfi-report-hrc52/submissions/csos/submission-srtorture-hrc52-cso-SyrianNGOs-5.pdf>
- Önder, Ayhan. "Mütemadi Suç". *Journal of Istanbul University Law Faculty* 29/1-2 (1963), 75-120.
- Öner, Mehmet Zülfü. "Kesintisiz (Mütemadî) Suç". *Uluslararası Necmettin Erbakan Hukuk Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı*. ed. Nuran Koyuncu. 6/17. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Özbey, Özcan. "Suçta Tekerrür ve Mükerrirlere Özgü Güvenlik Tedbirleri". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 88 (2010), 55-105.
- Özcan, Yasemin Duru. *Suçta Tekerrür ve Hukuki Sonuçları*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Petersilia, Joan vd. *Criminal careers of habitual felons*. Washington: University of California Libraries, 1978.
- Radzinowicz, Leon - Hood, Roger. "Incapacitating the Habitual Criminal: The English Experience." *Michigan Law Review* 78/8 (1980), 1344- 1350.
- Serahsî, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed. *Kitâbü'l-Mebsût*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- SHERLOC, United Nations - Sharing Electronic Resources and Laws on Crime. Erişim 13 Şubat 2024. https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res/document/criminal_code_of_egypt_english_html/Egypt_Criminal_Code_English.pdf
- Soyaslan, Doğan. "Cezaların Bireyselleştirilmesi". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11/1-2 (2003), 25-49.
- Şeker, İdris. *Zincirleme Suç*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Tirmizî. Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *el-Câmi'u's-şâhîh*. 5 Cilt. Mısır: Mektebetü Mustafâ el-Bâb el-Halebî, ts.

- TCK, Türk Ceza Kanunu (5237). *Resmî Gazete* 25611 (12.10.2004). Erişim 17 Şubat 2024.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5237&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Ûdeh, Abdülkadir. *Mevsuatül-Asriyye fil-Fıkhil-Cinaiyyil-İslâmi*. Kahire: Daru's- Şuruk, 2001.
- Ûzülmez, İlhan. "Suçta İtiyat". *Yargıtay Dergisi* 26/ 1-2 (2000), 137-138.
- Ûzülmez, İlhan. "Türk Hukukunda Tekerrür". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1-2 (2002), 165-186.
- Yılmaz, Mustafa Necip. "İslâm Ahlâk Düşüncesi Geleneğinde İtiyat Anlayışı ve Erdemli Davranışların Üzerindeki Etkisi". *Ahlâk ve Din Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. ed. Hasan Yerkazan. 209-231. İstanbul: Sonçağ Akademi, 2021.
- Yücel, Mustafa Tören. *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2007.
- Yürüt, Berna. "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunda Tekerrür ve Batılı Kanunlarla Mukayesesi" II. *Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri 1*. ed. Fethi Gedikli. 854-891. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Zuhaylî, Vehbe. *el- Fıkhul- İslâmiyyu ve Edilletuhu*. 7 Cilt. Dimeşk: Daru'l Fıkr, ts.